

ЗМІСТ

Передмова	9
Розділ 1	
Тенденції в розвиткові української лінгводидактики початку ХХІ ст.	13
1.1. Поняття «компетентний мовець» у контексті сучасних вимог до мовної освіти	13
1.2. Методичні засади навчання української мови крізь призму наукових праць Марії Пентиліук	17
1.3. Новаторство Івана Ющука в українській лінгводидактиці кінця ХХ – початку ХХІ ст.	33
1.4. Сучасні тенденції в методиці викладання української мови (за професійним спрямуванням) у вищій школі	48
1.5. Статус порушення норм позиційного чергування в сучасній лінгвометодиці	51
Розділ 2	
Сучасна лінгводидактична термінологія: лексико-семантичний, граматичний і стилістичний аспекти	55
2.1. Українська лінгводидактична термінологія з погляду нормативності	55
2.2. Поняттєво-семантичні зв'язки в категорійному апараті української лінгводидактики	69
2.3. Девербативи в сучасній лінгводидактичній терміносистемі	77
Розділ 3	
Мовна традиція і норма в науковому лінгводидактичному дискурсі початку ХХІ ст.	101
3.1. Нормативне вживання віддіслівних іменників на <i>-ння</i> в дисертаційних роботах з методики навчання української мови	101
3.2. Функціонування термінних словосполучень зі збірним числівником: динаміка граматичної норми	120
3.3. Прийменики <i>через</i> і <i>з</i> у складі словоформ на позначення дефісного правопису слів	128
3.4. Поняттєва співвіднесеність лінгводидактичних термінів «робота з текстом» і «робота над текстом»	140
3.5. Національна мовна традиція в мовознавчій спадщині Олександра Рибалка	154

Розділ 4

Культура лінгводидактичного мовлення:

типів порушення й нормативні відповідники	166
4.1. Нормативність у структурі сучасного наукового тексту педагогічного спрямування	166
4.1.1. Дотримання граматичних норм	167
4.1.2. Дотримання словотвірних норм	175
4.1.3. Дотримання орфографічних норм	180
4.1.4. Дотримання лексичних норм	190
4.1.5. Дотримання стильових норм	210
4.1.6. Логіко-сміслово незв'язність у наукових текстах	213
4.2. Анормативи в трактуванні змісту навчального матеріалу з української мови	218
4.3. Основні аспекти мовленнєво-методичної компетентності сучасного вчителя-словесника	233
4.3.1. Дотримання акцентуаційних норм	236
4.3.2. Дотримання орфографічних норм	239
4.3.3. Дотримання лексичних норм	240
4.3.4. Дотримання словотвірних і граматичних норм	244
4.3.5. Уживання лінгвістичної і методичної термінології	250
4.4. Нормативність культури мовлення в учнівських науково-дослідницьких роботах з української мови	256

Розділ 5

Мовне оформлення сертифікаційних робіт

з української мови у форматі ЗНО	270
5.1. Нормативне вживання мовознавчих термінів в умовах тестових завдань	270
5.2. Реалізація сучасних мовознавчих тенденцій у змісті сертифікаційних робіт з української мови і літератури у форматі ЗНО	279
5.3. Граматична структура умови тестових завдань з української мови у форматі ЗНО	292

Післямова	305
----------------------------	------------

Література	307
-----------------------------	------------

Основні наукові й навчально-методичні праці С. Омельчука	332
---	------------

CONTENTS

Foreword	9
Chapter 1	
Tendencies in Ukrainian linguistic didactics of the beginning of the 21st century	13
1.1. The concept of “competent speaker” in the context of modern requirements for linguistic education	13
1.2. Methodical tendencies in the field of teaching the Ukrainian language in the light of Mariia Pentyliuk’s scientific works	17
1.3. Ivan Yuschuk’s innovations in Ukrainian linguistic didactics of the late 20th – early 21 st century	33
1.4. Modern trends in methods of teaching the Ukrainian language for specific purposes in higher educational institutions	48
1.5. Violation of norms of positional alternation in modern linguistic methods	51
Chapter 2	
Modern linguistic didactic terminology: lexical and semantic, grammatical and stylistic aspects	55
2.1. Ukrainian linguistic didactic terminology from the standpoint of normativity	55
2.2. Conceptual and semantic relations in the categorical apparatus of Ukrainian linguistic didactics	69
2.3. Deverbatives in modern linguistic didactic terminology system	77
Chapter 3	
Linguistic tradition and literary norm in the linguistic didactic terminology of the beginning of the 21st century	101
3.1. Normative use of verbalized nouns on <i>-ння (-ння)</i> in theses on the methods of teaching the Ukrainian language	101
3.2. Functioning of term phrases with collective numeral: the dynamics of the grammatical norm	120
3.3. Prepositions <i>through</i> and <i>with</i> as part of word forms denoting hyphenation	128
3.4. Conceptual correlation of linguistic didactic terms “work with text” and “work on text”	140
3.5. National language tradition in linguistic heritage of Oleksandr Rybalko	154

Chapter 4

Culture of professional speech of a scholar in the field of linguistic didactics and a language teacher:

typical violations and normative analogues	166
4.1. Normativity in the structure of the modern scientific pedagogical text.	166
4.1.1. Abidance of Grammatical norm	167
4.1.2. Abidance of Word formation norm	175
4.1.3. Abidance of Orthographic norm	180
4.1.4. Abidance of Lexical norm	190
4.1.5. Abidance of Stylistic norm	210
4.1.6. Logical and semantic incoherence in scientific texts	213
4.2. Anormative interpretation of the content of educational material on the Ukrainian language	218
4.3. Basic aspects of speech and methodical competence of a modern language teacher.	233
4.3.1. Abidance of Accentuation norm	236
4.3.2. Abidance of Spelling norm	239
4.3.3. Abidance of Lexical norm	240
4.3.4. Word formation and grammatical level	244
4.3.5. The use of linguistic and methodical terminology	250
4.4. Normativity of the culture of speech in students' research papers on the Ukrainian language	256

Chapter 5

Linguistic peculiarities of certification works on the Ukrainian Language in the format

of External Independent Evaluation	270
5.1. Normative use of linguistic terms in conditions of tests	270
5.2. Realization of modern linguistic tendencies in the content of certification works on the Ukrainian language and literature in the format of External Independent Evaluation	279
5.3. Grammatical structure of the conditions of tests on the Ukrainian language in the format of External Independent Evaluation	292

Afterword	305
------------------------	------------

References	307
-------------------------	------------

The main scientific and educational works of S. Omelchuk	332
---	------------

ПЕРЕДМОВА

Термінологічна система сучасної лінгводидактики перебуває в постійній динаміці, що спричинено насамперед розширенням теоретичних і практичних напрямів наукових досліджень з теорії й методики навчання української мови. До того ж проблеми формування лінгводидактичного терміноапарату актуалізує поглиблення інтегративних зв'язків методики навчання з суміжними науками (філософією освіти, дидактикою, галузевими методиками, психологією, лінгвістикою, психолінгвістикою, етнопедагогікою) та тими, предмет яких, з першого погляду, віддалений від наукових зацікавлень лінгводидактів (синергетика, антропологія, герменевтика, акмеологія, інформатика тощо). З огляду на зазначене розвиток лінгводидактики потребує пильної уваги щодо вироблення, стандартизації й дотримання культури послуговування термінологічним апаратом не лише в царині методики навчання української мови на різних освітніх рівнях, а й методики навчання української мови як іноземної.

Українська лінгводидактична термінологія – це лексико-семантична система спеціальних номінацій (однослівних і дво-, три-, багатокомпонентних), що забезпечують пізнавально-інформативну діяльність фахівців, зокрема вчених-лінгводидактів і вчителів-словесників.

Розвиток і кодифікацію поняттєвої бази вітчизняної лінгводидактики відбито в різних джерелах, насамперед у двох лексикографічних працях: «Словник-довідник з методики викладання української мови І. Кочан і Н. Захлюпаной (2002, 2005) [Кочан, Захлюпана], «Словник-довідник з української лінгводидактики» колективу авторів за загальною редакцією М. Пентилюк (2003, 2015) [Словник-довідник], а також у підручниках «Методика вивчення української мови в школі» О. Біляєва, В. Мельничайка, М. Пентилюк, Г. Передрій та ін. [Методика 1987], «Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах» за редакцією М. Пентилюк [Методика 2004], «Методика навчання української мови в гімназії» С. Карамана [Методика 2000], «Методика навчання української

мови в початковій школі» за редакцією М. Вашуленка [Методика 2011]. Вагомими джерелами інформації щодо функціонування лінгводидактичної термінології є й монографічні праці та дисертаційні роботи на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова).

Характеризуючи терміносистему української лінгводидактики початку ХХІ ст. з погляду нормативності, ми враховували передусім досягнення вітчизняної мовознавчої науки, зокрема роботи Б. Антоненка-Давидовича, С. Вакуленка, В. Винницького, А. Загнітка, Є. Карпіловської, Н. Клименко, О. Лаврінець, Л. Мацько, В. Німчука, В. Олексенка, В. Пілецького, О. Пономарева, М. Степаненка, І. Фаріон та ін. Першочергове значення надано працям лінгвістів І. Вихованця, К. Городенської, Л. Колібаби, Т. Коць, П. Селігея. Підґрунтям для вироблення рекомендацій щодо внормування лінгводидактичної термінології стали також розвідки мовознавців першої половини ХХ ст. О. Курило, М. Наконечного, І. Огієнка, О. Синявського, Ю. Шевельова.

Водночас сучасні дослідження в царині вітчизняного термінознавства спрямовано здебільшого на переосмислення історії формування й розвитку окремих галузевих термінологій, розроблення наукових засад термінотворення, систематизування наявної в мові термінології, відродження національної термінології, створення термінологічних словників тощо. Наприклад, у програмі Термінологічної комісії на 2013–2018 рр., яка функцієє при Міжнародному комітетові славістів, наголошено на тому, що, ураховуючи поліпарадигмальність сучасних термінологічних досліджень (кінця ХХ – початку ХХІ століть), у яких органічно поєднано традиційні й нові підходи до вивчення терміна та його функціонування, необхідно консолідувати зусилля термінологів із вивчення:

1) основних парадигмальних, аспектуальних, крос-парадигмальних, крос-аспектуальних та крос-дисциплінарних дослідницьких напрямів розвитку теоретичного термінознавства (загального й галузевого) та його методологічних засад у слов'янських країнах;

2) основних тенденцій у розвитку слов'янської термінографії й формування сфери термінографічного прогнозування;

3) основних напрямів термінологічної діяльності, зокрема провідних слов'янських термінологів і термінологічних організацій;

4) основних напрямів навчання термінології, розвитку професійної лінгводидактики й підготовки спеціалістів-термінологів у різних слов'янських країнах.

Проте особливої уваги, на наше переконання, потребує розв'язання не менш важливого питання – відповідності термінів літературним нормам української мови й кодифікації сучасної термінології (встановлення необхідної внормованої термінології, що відповідає структурі сучасної української літературної мови й нормам чинного правопису). Отже, перед ученими-термінологами постає одне з основних завдань – виявити й усунути вади мовознавчої термінології, зокрема тієї, якою активно послуговуються в царині шкільної і вишівської лінгводидактики. Проте зацікавлення принципами внормування термінів сучасної лінгводидактики засвідчують лише поодинокі наукові розвідки лінгводидактів.

З огляду на це монографія є першим комплексним і системним дослідженням у царині впорядкування і стандартизації лінгводидактичної термінології, виконаним у межах науково-дослідної роботи автора «Український лінгводидактичний дискурс: нормативний аспект» (державний реєстраційний № 0116U006610) на кафедрі слов'янської філології Херсонського державного університету протягом 2016–2019 рр.

Підґрунтям цієї монографічної праці була наукова розвідка автора «Українська лінгводидактична термінологія з погляду нормативності», опублікована в науково-теоретичному журналі Інституту української мови НАН України «Українська мова» в 2015 р. До того ж гостру актуальність підтверджує обговорення питань розвитку, становлення й унормування сучасної терміносистеми української лінгводидактики на круглих столах, присвячених пам'яті О. Біляєва (2015–2018 рр.), організатором яких є відділ навчання української мови та літератури Інституту педагогіки НАПН України, зокрема Н. Голуб.

Зміст монографії охоплює п'ять тісно взаємопов'язаних розділів.

Перший розділ присвячено визначенню тенденцій у розвитку вітчизняної лінгводидактичної науки кінця ХХ – початку ХХІ ст.

У другому розділі досліджено лексико-семантичні, граматичні і стилістичні особливості сучасної лінгводидактичної термінології, ураховуючи зміни, що відбулися за останні двоє десятиріч в академічному мовознавстві, та сучасні здобутки вітчизняної прикладної лінгвістики.

У третьому розділі порушено питання мовної традиції й літературної норми в лінгводидактичній термінології початку ХХІ ст., зокрема досліджено нормативне використання в науковому лінгводидактичному дискурсі віддієслівних іменників на *-ння*, функціонування збірних числівників та прийменника *через* у складі термінних словосполучень типу написання *через дефіс*, схарактеризовано поняттєву співвіднесеність лінгводидактичних термінів «робота з текстом» і «робота над текстом».

У четвертому розділі йдеться про культуру фахового мовлення вченого-лінгводидакта і вчителя-словесника, а також про культуру мовлення в учнівських науково-дослідницьких роботах з української мови. Схарактеризовано не лише найтипівіші проблемні питання, пов'язані з використанням сучасної лінгводидактичної термінології, але й подано загальні рекомендації щодо вноормування її відповідно до чинних норм української літературної мови.

У п'ятому розділі досліджено особливості мовного оформлення сертифікаційних робіт з української мови у форматі ЗНО, зокрема граматичної структури умови тестових завдань, використання мовознавчої термінної лексики з погляду нормативності та відповідності академічній мовознавчій науці і шкільному курсу української мови.

Сподіваємося, що матеріал монографії стане корисним у процесі укладання лексикографічних праць із сучасної лінгводидактики, у створенні шкільних і вишівських підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій, у написанні дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів, а також у практичній діяльності вченого-лінгводидакта і вчителя-словесника.